

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу

Федосєєвої Галини Степанівни на тему:

*«Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках: теорія, методологія, практики»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами у
спеціалізовану вчену раду Д 38.806.01 у Миколаївському національному аграрному
університеті*

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковою тематикою.

Українські виробники є потужними гравцями на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції. Вони посідають передові місця за експортом кукурудзи, пшениці, ячменю, меду, часнику, волоських горіхів та інших видів продукції. Українські сільськогосподарські товаровиробники з уже освоєними постійно відкривають для себе нові ринки – країн Перської затоки, Японії, Китаю, Південної Кореї та інших країн Азії. Українська сільськогосподарська продукція займає гідні позиції на ринках країн ЄС. Проте, не зважаючи на всі досягнення, практика показує, що значна частина виробників сільськогосподарської продукції, або не бажає самостійно виходити на міжнародний рівень, або зіштовхується з досі не вирішеними проблемними питаннями пов'язаними з ефективним функціонуванням на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції (низький рівень забезпеченості фінансовими та матеріально-технічними ресурсами, невисока інноваційна активність підприємств, слабкий розвиток інфраструктури сільськогосподарського ринку України, часто неспродумана аграрна політика країни, невідповідність якості виробленої продукції міжнародним стандартам та ін.). Все це разом зменшує можливості досліджуваних суб'єктів формувати та розвивати конкурентні переваги та знижує результативність їх експортних операцій. Тому перед ними постають проблеми дослідження особливостей функціонування учасників даного ринку і на цій основі – розробка найбільш дієвих, в сучасних умовах розвитку світового господарства загалом та України зокрема, напрямів формування стійких конкурентних переваг на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції.

*2242
28.11.2019*

Викладені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження Г.С. Федосєєвої, предметом якого обрано «теоретичні, методологічні та прикладні аспекти формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, в умовах диференціації інтеграційних векторів країн» (С. 29).

Дисертаційне дослідження відповідає напряму науково-дослідних робіт Миколаївського національного аграрного університету за темами: «Організаційно-економічні засади формування та розвитку потенціалу суб'єктів господарювання сільських територій України» (номер державної реєстрації 0113U002422) – автором сформульовано основні положення системи регіональної соціально-економічної політики сільського розвитку України; «Економічне зростання підприємств аграрного сектору в умовах зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків України» (номер державної реєстрації: 0113U002421) – автором обґрунтовано модель активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції в контексті формування їх конкурентних переваг на світовому ринку.

2. Ступінь обґрунтування і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Всебічне ознайомлення з дисертаційною роботою, науковими публікаціями і авторефератом Г.С. Федосєєвої дає підставу стверджувати про достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що в них містяться. Достовірність проведеного дослідження зумовлена використанням комплексного підходу та значної сукупності методів дослідження, зокрема: системний підхід – при вивченні зв'язків між явищами та процесами в системі формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках; економіко-статистичний метод – для виявлення особливостей розвитку вітчизняного та світового ринку сільськогосподарської продукції та оцінки конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників на міжнародній арені; графічний метод – при дослідженні зв'язків, виявленні тенденцій та визначенні закономірностей формування конкурентних переваг досліджуваних підприємств на зовнішніх ринках;

діалектичний та абстрактно-логічний метод – при проведенні теоретичних узагальнень і формуванні висновків щодо формування конкурентних переваг досліджуваних суб'єктів на зовнішніх ринках; метод наукового абстрагування – при виділенні ключових чинників, що впливають на діяльність виробників сільськогосподарської продукції України та на формування їх конкурентних переваг на зовнішніх ринках; аналізу і синтезу – для обґрунтування концептуальних основ формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках; економіко-математичного моделювання – для моделювання впливу інвестиційно-інноваційної діяльності на формування конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників регіону на зовнішніх ринках; тощо.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження сформульовані чітко, логічно, послідовно, є достатньо аргументованими, викладені на належному теоретико-методологічному рівні з використанням сучасних наукових підходів.

Достовірність результатів дисертаційної роботи ґрунтується на результатах опрацювання законодавчих й нормативних актів, офіційних даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України, статистичних матеріалів Державної служби статистики України, Головних управлінь статистики в регіонах, матеріалів Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН, Світової продовольчої програми, Міністерства сільського господарства США та інших міжнародних урядових і неурядових організацій в галузі світової торгівлі сільськогосподарською та продовольчою продукцією.

Про належний рівень обґрунтованості результатів дослідження свідчить їх апробація на 17 науково-практичних конференцій різного рівня.

У всіх розділах присутній власний доробок автора у вирішенні проблем формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

3. Оцінка змісту та наукової новизни дисертаційної роботи. Найсуттєвіші наукові результати, отримані особисто здобувачем складають три цілісні блоки, а саме:

Перший, що включає теоретичні засади формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках:

– запропоновано визначення поняття «конкурентні переваги виробників сільськогосподарської продукції» як сукупності чинників діяльності підприємства, сформованих на основі використання наявного економічного, соціального, екологічного, інноваційного потенціалу і спроможності підприємства приймати раціональніші, ніж конкуренти, управлінські рішення на стохастичні зміни сільськогосподарського виробництва у відповідних ринкових умовах, реалізація яких здатна забезпечити підприємству сталий розвиток (С. 56);

– систематизовано наукові підходи до тлумачення понять «конкуренція», «конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства», «виробник сільськогосподарської продукції» (С.43–48);

– обґрунтовано систему формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках (С. 87–91, 94–105);

– запропоновано систему джерел конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України з урахуванням регіонального розташування та визначенням найбільш значимих (С.57–65);

– узагальнено теоретичні та практичні підходи до визначення особливостей функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції (С.65–83).

Другий, який містить результати розробки методологічних засад формування конкурентних переваг досліджуваних суб'єктів на міжнародному рівні:

– розроблено модель активізації інвестиційно-інноваційної діяльності виробників сільськогосподарської продукції України з метою нарощення конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках на основі регіональних змін інвестиційно-інноваційних показників (С.310–322);

– запропоновано науковий підхід до комплексного оцінювання конкурентних

переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, що дозволяє виявити пріоритети зміни інтегрованого індикатора досягнення та втримання конкурентних переваг на міжнародному рівні (С.105–119);

– обґрунтовано системну модель управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції України (С.119–134).

Третій, що включає розроблені автором рекомендацію по формуванню конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках:

– удосконалено систему розробки конкурентної стратегії виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, яку доповнено стратегічними альтернативами вибору (С.261–274);

– розроблено систему напрямів зовнішньоекономічної політики направленої на формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України з виокремленням п'яти основних блоків – мета, завдання, принципи, напрями дії, засоби реалізації, очікувані результати (С.217–231);

– визначено алгоритм процесу сертифікації діяльності виробників сільськогосподарської продукції України на відповідність вимогам міжнародних стандартів (С.323–336);

– названо напрями ефективного функціонування виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, з визначенням пріоритетності виробництв нішевих сільськогосподарських культур (С.248–252);

– обґрунтовано напрями розвитку економічного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції України (С. 277–290).

4. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях.

За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 53 наукових праці, з них 4 – монографії (1- одноосібна); 25 – у наукових фахових виданнях України та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз; 5 – у наукових періодичних виданнях інших держав; 17 – у матеріалах конференцій; 2 – препринти. Матеріали наукових публікацій використано у дисертації лише у частині, яка

належить особисто здобувачеві.

Спрямованість науково-практичних конференцій на яких відбулася апробація результатів дисертаційного дослідження, зміст статей дисертанта повною мірою розкривають дослідницьку проблему та висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Дисертація та автореферат оформлені згідно з встановленими вимогами. Зміст автореферату повністю ідентичний основним положенням дисертації, достовірно розкриває її структуру і основні наукові положення.

4. Практичне значення результатів наукових досліджень полягає у тому, що теоретичні та методологічні висновки, пропозиції та розробки дисертаційної роботи Федосеевої Г.С. можуть бути використані на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях та окремим сільськогосподарським товаровиробником для формування конкурентних переваг на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції.

Результати дослідження можуть бути використані у освітньому процесі у науково-дослідній роботі з метою поглиблення оцінки конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках.

Наукові напрацювання та висновки дисертаційної роботи застосовуються в роботі:

– Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації – пропозиції щодо формування і реалізації стратегії міжнародної конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції (довідка від 12.10.2018 р. № 392/02/06.03–27/18);

– Департаменту економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації – при розробці Стратегії розвитку Рівненської області на період до 2020 р. враховано пропозиції щодо системи пріоритетів регіональної соціально-економічної політики, в частині сприяння виробництву нішевої та органічної сільськогосподарської продукції; стимулювання розвитку соціальної, виробничої та ринкової інфраструктури в сільській місцевості; налагодження

ефективної співпраці між державними органами влади, громадськими організаціями та виробниками сільськогосподарської продукції з питань міжнародної торгівлі (довідка від 24.10.2018 р. №01/1001–000–760);

– Єланецької районної державної адміністрації Миколаївської області – результати аналізу конкурентних переваг вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку та модель формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції використовуються при розробленні Програми розвитку району (довідка від 05.12.2017 р. № 859/04–34/17);

– Новобузької районної ради Миколаївської області – щодо використання програмно–цільового методу з впровадженням елементів економіко–математичного моделювання, для підтримки місцевих виробників нішевих видів сільськогосподарської продукції (довідка від 25.07.2018 р. № 815/2);

– Управління агропромислового розвитку Вознесенської райдержадміністрації Миколаївської області – пропозиції щодо оптимізації діяльності виробників сільськогосподарської продукції з метою мінімізації негативного впливу на екологічну ситуацію в районі, використовуються для забезпечення реалізації Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. (довідка від 20.06.2018 р. №256/1);

– Новомихайлівської сільської ради Новобузького району Миколаївської області – щодо розвитку галузі бджільництва на території ради (довідка від 02.10.2018 р. №874);

– ПСП «Україна» Очаківського району Миколаївської області – щодо поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище та соціальною спрямованістю господарської діяльності (довідка від 07.02.2019 р. №64/9);

– ФГ «Мозговий» Казанківського району Миколаївської області – пропозиції щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок співпраці з міжнародними насінневими компаніями, виробниками засобів захисту рослин та зрошувальних систем; мінімального

пестицидного навантаження та контролю ланцюга виробництва (довідка від 10.04.2019 № 38);

– Національної металургійної академії України – пропозиції щодо диверсифікації діяльності підприємств аграрного сектору України на світовому ринку використанні під час розроблення теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно–правових форм та форм власності» номер державної реєстрації 0107U001146 (довідка від 03.05.2016 р. №315);

– Миколаївського національного аграрного університету – пропозиції щодо формування системи регіональної соціально–економічної політики сільського розвитку України та пропозиції щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції, в контексті формування їх конкурентних переваг на світовому ринку, використані в науково–дослідній роботі кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки; теоретичні та методологічні аспекти знайшли практичне відображення у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Зовнішньоекономічна діяльність підприємств», «Реклама у зовнішньоекономічній діяльності», «Міжнародна економіка», а також при підготовці наукових робіт, звітів з виробничої практики здобувачами вищої освіти (довідка від 30.10.2018 р. №01–18/1433).

6. Дискусійні положення та рекомендації. Ретельне ознайомлення з дисертаційною роботою Г.С. Федосєєвої дозволяє сформувати певні зауваження, викрити безумовно дискусійні моменти, серед яких варто оприлюднити наступне:

1. Слушною є позиція автора щодо виділення етапності зміни джерел формування конкурентних переваг підприємства (С.54), проте необхідно було доповнити таблицю 1.1. новітніми етапами та вимогами, що диктуються ринком й джерелами конкурентних переваг. Це ж зауваження стосується виокремлення ієрархічної системи джерел конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції, розташованих в одному регіоні та в різних регіонах (С.57–63). Проте, на нашу думку, доречно було більше уваги приділити обґрунтуванню сутності поняття

«регіон» та визначенню відмітних рис у діяльності досліджуваних суб'єктів з різних регіонів.

2. Вважаємо, що втримання наявних конкурентних переваг на зовнішніх ринках є таким же важливим завданням для виробників сільськогосподарської продукції, як і їх досягнення. Автором, в даному контексті описано основні напрями вирішення визначеного питання (С.64–65). Разом з тим робота значно виграла б, якби автор, з одного боку, представив дане дослідження у вигляді певної системи з виокремленням не лише напрямів, а і інструментів їх досягнення, а з іншого структурував світовий ринок сільськогосподарської продукції не лише за продуктовим підходом, а й функціональним і географічним підходами (С. 71, рис. 1.5).

3. Запропонована автором методика оцінки конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на міжнародному рівні є комплексною та системною, адже вона відображає показники оцінки на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях та покликана не лише оцінити конкурентні переваги досліджуваних суб'єктів господарської діяльності, а й виявити відставання від найбільших конкурентів (С.116–119). Разом з тим доречно було обґрунтувати також принципи даної оцінки. Одночасно, робота виграла б, якби дисертант розкрив методологічні питання і порахував експортну конкурентоспроможність, зокрема доцільно було б проаналізувати індекс відносних порівняльних переваг RCA (Relative Comparative Advantage Index), відносної експортної конкурентоспроможності RXA (Relative Export Advantage Index), індекс відносної залежності від імпорту RMP (Relative Import Penetration Index), індекс відносних торговельних переваг RTA (Relative Trade Advantage Index, що базуються на класичному індексі В. Balassa, а також індексі RSCA, що є симетричною трансформацією RCA.

4. В підрозділі 3.4 системно оцінено конкурентні переваги виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках. Зокрема значну увагу приділено оцінці місця України на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції, оцінці регіонів України на даних ринках та виявленню тих видів сільськогосподарської продукції, реалізація яких на міжнародному рівні дозволить сформуванню найбільш стійкі конкурентні переваги товаровиробникам (С.194–214).

Однак, бажано було б навести більш обширно оцінку конкурентних переваг окремих виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках, а також визначити найбільш перспективні галузі, що здатні забезпечити масштабне надходження інвестицій та суттєве нарощення обсягів реалізації і експорту сільськогосподарської сировини, переробної продукції, продовольства для ефективної структурної трансформації і прискорення зростання національної аграрної економіки.

5. Зважаючи на досить ґрунтовне дослідження пріоритетів регіональної соціально-економічної політики щодо виробників сільськогосподарської продукції України (С.231–245), робота набула б більшої вагомості у разі наочного представлення результатів даного дослідження на прикладі конкретного регіону та товаровиробників сільськогосподарської продукції цього регіону.

6. Вважаємо, що надані в п. 5.2 результати моделювання впливу інвестиційно-інноваційної діяльності на розвиток виробників сільськогосподарської продукції на міжнародному рівні (С.310–319) були б більш точними, якби дисертант для розрахунків використав вихідні дані в розрізі основних груп експортованої сільськогосподарської продукції.

7. Зважаючи на сформовану в п. 5.1 автором систему напрямів розвитку економічного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції України в умовах функціонування на зовнішніх ринках, в якій зосереджено увагу на виробничому, фінансовому, кадровому, експортному, маркетинговому та інформаційному потенціалах (С.277–290) доречно було б співвіднести запропоновані напрями з існуючими або потенційними конкурентними перевагами визначених виробників сільськогосподарської продукції. Це дало б змогу конкретизувати пропозиції та рекомендації щодо їх реалізації підприємствами які прагнуть вийти на зовнішні ринки сільськогосподарської продукції. Робота виграла б, якби автор зробив спробу дослідити просування агропродовольчих товарів на зовнішні ринки через механізми дистрибуції створення спільних підприємств (С.292-294), створення 100% національних компаній резидентів за кордоном.

8. В контексті дослідження п'ятого розділу «механізм реалізації концепції формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції

України на зовнішніх ринках» (С.277-336) представляє інтерес обґрунтування пріоритетних напрямів трансконтинентальної торгівлі аграрною продукцією, зокрема торговельної інтеграції з ЛАД (Ліга арабських держав), АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії) та USMCA (оновлена Північноамериканська угода щодо вільної торгівлі НАФТА (Північноамериканська зона вільної торгівлі), також, враховуючи високий рівень голоду та необхідності у продуктах харчування континентальної Африки, можна було б дослідити питання інтеграції аграрного сектору економіки України в такі місцеві регіональні об'єднання як ЕКОВАС (Економічне співтовариство країн Західної Африки), САС (Східноафриканське співтовариство) та КОМЕСА (Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки).

Разом з тим висловлені зауваження та дискусійні моменти не знижують загальної високої оцінки роботи: її зміст визначається логікою викладення, обґрунтованістю подання матеріалу та виваженістю висновків. Робота є комплексним дослідженням і відзначається системністю та доказовістю основних положень дисертації.

7. Загальні висновки і оцінка дисертації. Визначення змісту дисертаційної роботи Ганни Степавни Федосєєвої дає змогу зробити наступний висновок: дисертаційна робота на тему «Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках: теорія, методологія, практика» є самостійною завершеною науковою працею, яка характеризується суттєвою науковою новизною і практичною цінністю. Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети і задач дослідження. Оформлення дисертації та автореферату відповідає вимогам інструктивних документів відповідних інституцій України. Таким чином, за формальними та змістовними ознаками опонована дисертаційна робота відповідає нормативним документам ДАК Міністерства освіти і науки, а також інших відповідних інституцій України.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також вагоме практичне значення сформульованих положень і висновків дисертаційна робота Федосеєвої Ганни Степанівни «Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції України на зовнішніх ринках: теорія, методологія, практика» відповідає нормативним документам відповідних інституцій України, у тому числі пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами і доповненнями).

Формулювання наукових (робочих) гіпотез, їх перевірка, рівень володіння інструментами і методами наукового дослідження переконливо демонструють високий кваліфікаційний рівень дисертанта і відповідну якість проведеного нею дисертаційного дослідження.

На підставі вищевикладеного вважаю, що Федосеєва Ганна Степанівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

Професор кафедри міжнародної торгівлі
і маркетингу ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
доктор економічних наук, професор

О. М. Яценко

